

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

© 2015 **ВАСЬКІВСЬКА К. В., ДАНИЛЮК О. І.**

УДК 368.914

Васьківська К. В., Данилюк О. І. Удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні

У статті виділено переваги накопичувальної пенсійної системи, зокрема, диференціація розмірів пенсії залежно від заробітної плати та ефективності використання пенсійних накопичень. Відмічено, що при запровадженні другого рівня та удосконаленні функціонування третього рівня слід звернути увагу на великий розмір адміністративних витрат в Україні, а зниження адміністративних витрат (тобто підвищення стійкості накопичувальної складової пенсійної системи) може бути досягнуто за рахунок зменшення винагороди суб'єктам інституційної інфраструктури. Наголошено, що запровадження пенсійної системи з умовно-накопичувальними рахунками доцільно розпочати паралельно з обов'язковою накопичувальною складовою. Підкреслено невідповідність реформованої пенсійної системи критеріям стійкості, прийнятності за витратами та справедливості і часткову невідповідність критеріям достатності, надійності, передбачуваності, що призводить до збільшення дефіциту ПФУ та необґрунтованості визначення розміру пенсії. Стверджено, що досягнути належного коефіцієнта заміщення в межах 60–70%, який би гарантував майбутнім пенсіонерам достатній добробут, неможливо лише за допомогою розподільної системи. Тому серед пріоритетних завдань розподільної складової має бути відповідальність за забезпечення майбутніх доходів. Формування ефективної обов'язкової накопичувальної системи повинно доповнюватися належними гарантіями з боку держави та раціональною політикою адміністрування, щоб не допустити надмірної частки управлінських витрат.

Ключові слова: система пенсійного забезпечення, обов'язкове державне пенсійне страхування, коефіцієнт заміщення, умовно-накопичувальні рахунки, ефективна пенсійна система.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Формул:** 3. **Бібл.:** 10.

Васьківська Катерина Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри фінансів суб'єктів господарювання, Львівський національний університет ім. І. Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: prokopyshakv@gmail.com

Данилюк Олена Іванівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка (вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., 32301, Україна)

E-mail: olene.danilyuk@mail.ru

УДК 368.914

UDC 368.914

Васьковская Е. В., Данилюк Е. И. Усовершенствование системы пенсионного обеспечения в Украине

В статье выделены преимущества накопительной пенсионной системы, в частности, дифференциация размеров пенсий в зависимости от заработной платы и эффективности использования пенсионных накоплений. Отмечено, что при введении второго уровня и совершенствовании функционирования третьего уровня следует обратить внимание на большой размер административных расходов в Украине, а снижение административных расходов (то есть повышение устойчивости накопительной составляющей пенсионной системы) может быть достигнуто за счет уменьшения вознаграждения субъектам институциональной инфраструктуры. Отмечено, что введение пенсионной системы с условно-накопительными счетами целесообразно начать параллельно с обязательной накопительной составляющей. Подчеркнуто несоответствие реформированной пенсионной системы критериям устойчивости, приемлемости по расходам и справедливости и частичное несоответствие критериям достаточности, надежности, предсказуемости, что приводит к увеличению дефицита ПФУ и необоснованности определения размера пенсий. Утверждено, что достичь надлежащего коэффициента замещения в пределах 60–70%, который бы гарантировал будущим пенсионерам достаточное благосостояние, невозможно только с помощью распределительной системы. Поэтому среди приоритетных задач распределительной составляющей должна быть ответственность за обеспечение будущих доходов. Формирование эффективной обязательной накопительной системы должно дополняться надлежащими гарантиями со стороны государства и рациональной политикой администрирования, чтобы не допустить чрезмерной доли управленческих расходов.

Ключевые слова: система пенсионного обеспечения, обязательное государственное пенсионное страхование, коэффициент замещения, условно-накопительные счета, эффективная пенсионная система.

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Формул:** 3. **Библ.:** 10.

Васьковская Екатерина Владимировна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой финансов субъектов хозяйствования, Львовский национальный университет им. И. Франко (ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина)

E-mail: prokopyshakv@gmail.com

Данилюк Елена Ивановна – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры социальной педагогики и социальной работы, Кам'янець-Подольський національний університет ім. Івана Огієнка (вул. Огієнка, 61, г. Кам'янець-Подольський, Хмельницька обл., 32301, Україна)

E-mail: olene.danilyuk@mail.ru

Vaskivska K. V., Danyliuk O. I. Improvement of the Pension System in Ukraine

The article allocates the benefits of funded pension system, in particular, differentiation of pensions depending on salary and efficiency of use of pension savings. It is specified that with introduction of the second level and improving the functioning of the third level attention should be paid to the large amount of administrative costs, whereby reducing administrative costs (i. e. increasing stability of the funded component of pension system) can be achieved by lowering the amount of remuneration to the subjects of institutional infrastructure. It has been noted that a pension system with notional accounts is advisable to introduce with consideration of the funded component, which is mandatory. The article emphasizes inconsistency of the reformed pension system towards the criteria of sustainability, acceptability of costs, fairness, as well as partial inconsistency towards the criteria of sufficiency, reliability, predictability, which leads to an increase in the deficit of the Pension Fund of Ukraine and baselessness in determining amounts of pensions. It has been stated that to achieve an adequate replacement rate within 60-70%, which would guarantee to the future retirees sufficient wealth, will be impossible using the distribution system only. Therefore, priorities of the distribution component must include responsibility for ensuring future revenues. The formation of an effective mandatory funded system should be accompanied by adequate guarantees by the State along with a rational administration policy to prevent excessive share of management costs.

Key words: pension system, compulsory State pension insurance, replacement rate, notional accounts, effective pension plan.

Pic.: 1. **Tabl.:** 1. **Formulae:** 3. **Bibl.:** 10.

Vaskivska Kateryna V. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Finance of Business Entities, Ivan Franko National University of Lviv (vul. Universytetska, 1, Lviv, 79000, Ukraine)

E-mail: prokopyshakv@gmail.com

Danyliuk Olena I. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Lecturer of the Department of Social Education and Social Work, Kamianets-Podilsky National University named after Ivan Ohienko (vul. Ohienka, 61, Kamianets-Podilskii, Khmelnytsky region, 32301, Ukraine)

E-mail: olene.danilyuk@mail.ru

Для економіки України характерним є зростання безробіття, низька питома вага заробітної плати у ВВП, інфляційні коливання, низький рівень пенсій. Останній показник свідчить про недосконалість системи пенсійного забезпечення населення. Тому подальшого поглиблення вимагають питання реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. Відповідно, наукові дослідження з проблем удосконалення системи пенсійного забезпечення є актуальними.

Проблемам реформування пенсійного забезпечення присвячені праці українських вчених-економістів: Возняк Г. [1], Іващенко Т. [3], Кириленко О. [4], Лібанової Е. [8] та інших. Разом з тим недостатньо дослідженими є питання відповідності пенсійної системи України сучасним економічним і демографічним тенденціям.

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи пенсійного забезпечення населення. Для досягнення поставленої мети вирішувались такі завдання: дослідити структуру системи пенсійного забезпечення в Україні та розробити рекомендації щодо подальшого її реформування.

Вирішення проблем пенсійного забезпечення, подолання фінансової незбалансованості ПФУ можливе лише шляхом запровадження багаторівневої системи. Побудову багаторівневої, а точніше, трьохрівневої пенсійної системи було визначено Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2].

Запровадження обов'язкової накопичувальної системи обґрунтовується тим, що перший рівень (розподільчий) внаслідок прогнозованих негативних демографічних тенденцій не зможе забезпечити належний коефіцієнт заміщення в межах 60–70%, який би гарантував майбутнім пенсіонерам гідний добробут.

До переваг накопичувальних систем відносять, насамперед, диференціацію розмірів пенсій залежно від заробітної плати та ефективності використання пенсійних накопичень. Залежність розмірів пенсії від розміру заробітків і сплачених внесків сприятиме підвищенню трудової активності і зниженню нелегальних доходів громадян. Наступною перевагою накопичувальної системи є незалежність від демографічних чинників, що випливає з особливостей механізму її функціонування, який виключає перерозподільні елементи. Деякі автори справедливо зазначають, що такі системи не зовсім вільні від впливу демографічних процесів, зокрема, зростання тривалості життя в пенсійному віці [3]. Однак збільшення очікуваної тривалості життя при виході на пенсію впливатиме на розмір виплат окремих пенсіонерів, а не на загальний стан пенсійної системи.

Майбутня пенсія залежить, з одного боку, від доходу, отриманого протягом періоду накопичення, а з іншого боку, – від актуарних розрахунків, проведених на дату виплати. Адекватність майбутніх виплат повинна забезпечуватися суворим наглядом за дотриманням вимог пенсійного законодавства і законодавчо встановленими вимогами щодо безпеки зберігання та інвестування пенсійних коштів. До них відносять вимоги до мінімального розміру власного капіталу та розкриття інформації; ліцензійні вимоги до інфраструктурних інститутів (компаній з управління активами, радника з інвестиційних

питань, банку-зберігача, зовнішнього аудитора); вимоги щодо складу та розмежування пенсійних активів й інших активів; наявність зовнішнього актуарія; регулювання розмірів адміністративних витрат і оплати послуг.

Ефективність і надійність інвестування пенсійних активів обов'язкової накопичувальної системи має забезпечуватися такими засадами:

- ✦ обмеженням переліку дозволених інструментів державними цінними паперами, банківськими вкладеннями, акціями та облігаціями вітчизняних та іноземних емітентів та іпотечних активів;
- ✦ існуванням законодавчих гарантій і чіткого механізму повернення депозитів пенсійних фондів із державних банківських установ;
- ✦ спеціальним конструюванням пенсійних облігацій, що передбачає поєднання гарантованої доходності на рівні інфляції з обмеженням кола учасників обігу таких облігацій державними фінансовими установами й учасниками пенсійної системи II і III рівнів;
- ✦ наданням компаніям з управління активами права первинного доступу до аукціонів НБУ із продажу державних пенсійних облігацій;
- ✦ запровадженням інституту маркет-мейкерів пенсійних облігацій;
- ✦ запровадженням інституту рефінансування НПФ з боку НБУ під заставу пенсійних облігацій;
- ✦ інвестуванням в акції та облігації вітчизняних емітентів виключно на первинному ринку (при первинному розміщенні або в контрольні пакети акцій у процесі приватизації). До емітентів застосовуються особливі вимоги: прибутковість за основною операційною діяльністю протягом певного терміну, особливий режим відповідальності менеджменту та власників і додаткові вимоги до корпоративного управління;
- ✦ запровадженням критеріїв відбору таких емітентів та особливим режимом їх відповідальності;
- ✦ спеціальним конструюванням пенсійних активів: визначенням їх переліку, забезпеченням додаткової відповідальності емітента, системою гарантій, страхування тощо [6].

Для підвищення прибутковості пенсійної системи експерти Світового банку пропонують використовувати систему портфелів життєвого циклу. Відповідно до цієї стратегії молоде покоління інвестує свої накопичення в більш ризикові інструменти з підвищеною прибутковістю, а люди старшого віку – в надійніші, хоча і менш прибуткові. З огляду на такий розподіл ризиків і законодавчі обмеження можна запропонувати таку структуру інвестиційного портфеля (табл. 1). Отже, у міру старіння населення стратегія інвестування стає більш консервативною і менш ризикованою.

Використання різних інвестиційних стратегій дозволяє уникнути ризиків для старших вікових груп, вихід на пенсію яких у накопичувальній системі співпадає в часі з кризовими ситуаціями на фінансовому ринку. Для застрахованих осіб молодшого віку наслідки криз нівелюються підвищеним інвестиційним доходом у періоди економічних підйомів.

Рекомендована структура інвестиційного портфеля в системі накопичувального страхування за віковими групами, %

Інвестиційний портфель, вікові групи	Акції резидентів	Акції нерезидентів	Інші цінні папери
Консервативний (особи старше 50 років)	–	–	100
Поміркований (особи 35–50 років)	до 20	до 10	більше 70
Ризиковий (особи молодше 35 років)	20–40	10–20	40–70

Джерело: власне опрацювання.

Важливим заходом щодо зменшення негативного впливу кризових ситуацій на розмір пенсій у накопичувальній системі може стати встановлення гнучкого пенсійного віку [5]. Це створить можливість для учасників «перечекати» період знецінення пенсійних активів і виходити на пенсію в умовах відновлення позитивних інвестиційних тенденцій.

При запровадженні другого рівня і вдосконаленні функціонування третього рівня слід звернути увагу на великий розмір адміністративних витрат в Україні. Зниження адміністративних витрат, а значить підвищення стійкості накопичувальної складової пенсійної системи, може бути досягнуто за рахунок зменшення винагороди суб'єктам інституційної інфраструктури (професійним адміністраторам, компаніям з управління активами, зберігачам). Суттєвими недоліками солідарної системи в Україні є недостатнє корелювання суми сплачених внесків і величини пенсійних виплат, а також відсутність зв'язку між сумою нарахованої пенсії та очікуваною тривалістю життя. Світовий досвід показує, що автоматичне досягнення таких співвідношень може бути досягнуто шляхом запровадження пенсійної системи з умовно-накопичувальними рахунками (NDC). У системі NDC для кожного працівника створюється індивідуальний рахунок, на який зараховуються внески і нараховується умовний дохід за визначеною ставкою. Підставою для розрахунку умовного капіталу може бути темп зростання заробітної плати (Латвія, Польща, Швеція) або темп зростання ВВП (Італія). При виході на пенсію до засобів, накопичених на умовному рахунку, застосовується фактор анuitету, що відображає залишкову тривалість життя даної вікової групи в момент виходу на пенсію. Враховуючи процентну ставку, визначається розмір пенсійних виплат.

Основними передумовами для реалізації NDC є:

1. *Позитивне довгострокове очікуване зростання внесків.* Держава має мати достатній економічний потенціал для підтримки макроекономічної стабільності. При постійній величині або зниженні рівня внесків виникне потреба в підвищенні ставки внесків. Прогнозоване економічне зростання України в майбутньому дає підставу для можливості ефективного функціонування пенсійної системи з умовно-накопичувальними рахунками.

2. *Достатній державний адміністративний потенціал для управління індивідуальними рахунками.* Повинні бути достатні інституційні можливості для збору внесків, поточного їх обліку. В Україні з 2000 р. накопичений певний досвід персоніфікації рахунків. Крім цього, проводиться певна робота з підготовки до запровадження другого рівня – обов'язкової накопичувальної системи.

3. *Достатній політичний потенціал уряду,* щоб зробити довгострокові зобов'язання правдоподібними і сформувати впевненість людей в отриманні в майбутньому достатнього рівня пенсій. Довіра до уряду буде сформована лише при ефективності усіх задекларованих першочергових реформ, принаймні при очевидності перших позитивних наслідків.

Досвід чотирьох країн, що ввели NDC систему, свідчить, що процес здійснення NDC-реформ вимагає великої підготовчої роботи як на технічному, так і на політичному рівні, добрі зв'язки з громадськістю, ефективні адміністративні рамки і добрі правила, щоб впоратися з економічними і демографічними змінами [9].

Найбільш складною проблемою є перехід від старої до нової системи, під час якого мають вирішуватися такі питання: конвертування прав, набутих у рамках старої системи; визначення вікових когорт, що включаються в нову систему. Запровадження пенсійної системи з умовно-накопичувальними рахунками доцільно розпочати паралельно з обов'язковою накопичувальною складовою. Для виявлення можливих результатів запровадження пенсійної системи з умовно-накопичувальними рахунками та обов'язкової накопичувальної складової проведемо актуарні розрахунки, виходячи з таких даних. Темпи приросту заробітної плати та прибутковості інвестицій використані з прогнозів НДІ [7]. Умовний капітал визначений, виходячи з темпів приросту заробітної плати. Як очікувана тривалість життя на пенсії використані прогнозні дані Інституту демографії і соціальних досліджень.

Сума пенсійних виплат у час виходу на пенсію розраховується за формулою:

$$P = \frac{\sum V_n + \sum UK + \sum ДН}{OmP}, \quad (1)$$

де P – сума пенсії; V_n – сума внесків; UK – сума умовного капіталу; $ДН$ – сума додаткових надходжень; OmP – очікувана тривалість життя на пенсії.

Результати актуарних розрахунків показують, що у 2052 р. коефіцієнт заміщення в системі з умовно-накопичувальними рахунками буде становити 31,5%, в обов'язковій накопичувальній – 11,1%. Отримані дані цілком зіставні з показниками інших країн, що використовують систему з умовно-накопичувальними рахунками. Наприклад, у Польщі коефіцієнт заміщення в державній системі становить 28,7%, у Швеції – 31,1% [10]. Таким чином, загальний коефіцієнт заміщення в державній пенсійній системі (розподільній і накопичувальній) становитиме 42,6%, що, звичайно, є недостатньо для забезпечення гідного рівня життя на пенсії. Тому для

збільшення доходів людей пенсійного віку слід покращувати умови для розвитку добровільного пенсійного забезпечення. Для досягнення коефіцієнта заміщення 55,0% необхідно спрямувати в систему добровільного пенсійного забезпечення 7,8% заробітної плати, а для коефіцієнта 60,0% – 11,0%.

Ставка внесків для загального коефіцієнта заміщення 55,0%, у добровільній накопичувальній системі – 12,4% (55,0 – 42,6):

$$x = \frac{y - 0,0109}{1,5845} = \frac{12,4 - 0,0109}{1,5845} = 7,8\% \quad (2)$$

Ставка внесків для загального коефіцієнта заміщення 60,0%, у добровільній накопичувальній системі – 17,4% (60,0 – 42,6):

$$x = \frac{y - 0,0109}{1,5845} = \frac{17,4 - 0,0109}{1,5845} = 11,0\% \quad (3)$$

Таким чином, досягнення у 2052 р. коефіцієнта заміщення на рівні 60,0% можливе лише за рахунок розвитку накопичувальних елементів пенсійної системи – як обов'язкового, так і добровільного (рис. 1).

Отже, основним завданням на найближчу перспективу є, з одного боку, створення умов для розвитку обов'язкової та добровільної накопичувальних пенсійних систем, зокрема посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення як щодо перспектив і можливостей державного та недержавного пенсійного забезпечення, так і щодо порядку функціонування накопичувальних складових. З іншого боку, залучення широкого кола осіб для участі в добровільному пенсійному забезпеченні можливе лише при наявності в них достатньої суми доходів і збільшенні довіри до фінансових інститутів.

Ефективна пенсійна система має відповідати таким принципам: достатність, стійкість, прийнятність за витратами, надійність, передбачуваність і справедливість. Одержані результати підкреслюють невідповідність реформованої пенсійної системи критеріям стійкості, прийнятності за витратами і справедливості і часткову невідповідність критеріям достатності, надійності, передбачуваності. А ці диспропорції пенсійного забезпечення в Україні призводять до збільшення дефіциту ПФУ та необґрунтованості визначення розміру пенсій.

ВИСНОВКИ

Одержані результати дослідження дають підстави стверджувати, що досягнути належного коефіцієнта заміщення в межах 60–70%, який би гарантував майбутнім пенсіонерам достатній добробут, неможливо лише за допомогою розподільної системи. Серед пріоритетних завдань розподільної складової, крім захисту від бідності людей пенсійного віку, повинна бути відповідальність за забезпечення майбутніх доходів. Це означає, що досягнути гідного рівня життя літніх людей можна лише за рахунок розвитку накопичувальних елементів. Для збільшення участі населення в недержавному пенсійному забезпеченні необхідно, по-перше, поступово підвищувати його доходи; по-друге, вживати заходи, які б збільшували довіру до фінансових установ; по-третє, посилити інформаційну кампанію щодо майбутнього пенсійної системи і діяльності пенсійних фондів. Формування ефективної обов'язкової накопичувальній системі, крім цього, має доповнюватися належними гарантіями з боку держави і раціональною політикою адміністрування, щоб не допустити надмірної частки управлінських витрат. ■

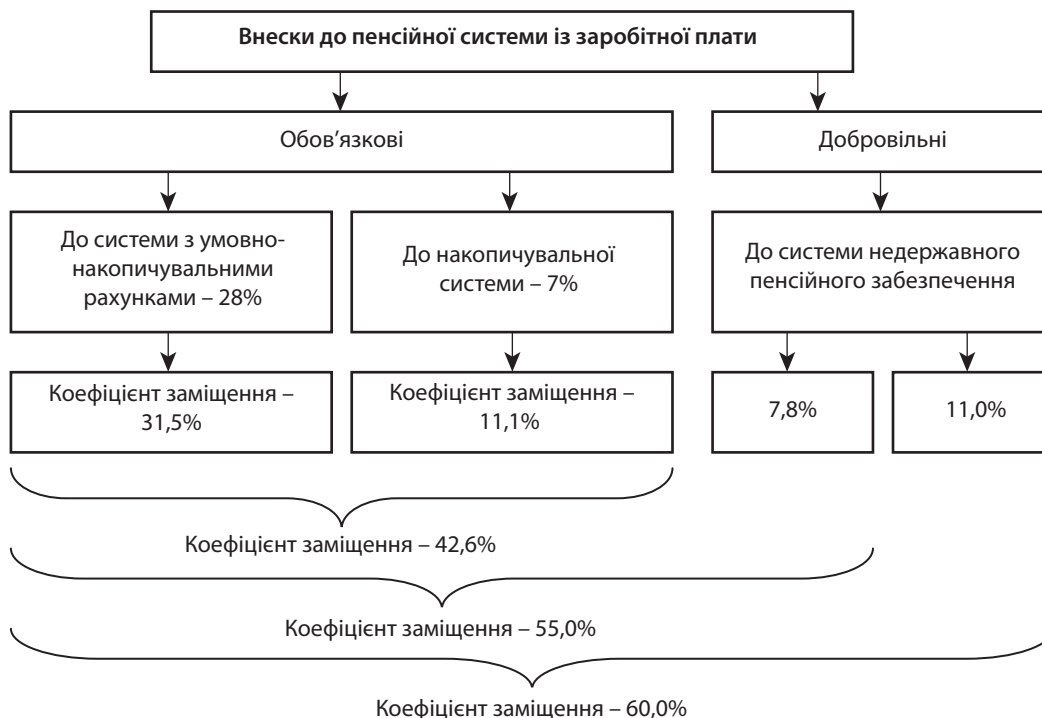

Рис. 1. Формування перспективних коефіцієнтів заміщення в Україні у 2052 рр.

Джерело: власне опрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Возняк Г. І.** Сучасні механізми реалізації бюджетної політики розвитку: регіональний вимір / Г. І. Возняк // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 187–193.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Редакція від 09.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
3. **Іващенко Т.** Оптимізація взаємодії пенсійного страхування та забезпечення в умовах фінансово-економічної кризи / Т. Іващенко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 21. – С. 339–345.
4. **Кириленко О. П.** Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів / О. П. Кириленко, Г. І. Козак // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 38–39.
5. **Коваль О. П.** Місце й роль загальнообов'язкової накопичувальної складової в багаторівневій пенсійній системі України: антикризовий аспект / О. П. Коваль // Фінанси України. – 2012. – № 6. – С. 68–75.
6. **Коваль О. П.** Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку : монографія / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2012. – 240 с.
7. Основні показники однорівневої пенсійної системи без подовження пенсійного віку / НДІ праці і зайнятості населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pension.kiev.ua/files/okotsyuba_16sep2010_ua.pdf
8. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : колективна монографія / За ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.
9. **Chłoń-Domińczak, A.** The First Wave of NDC – Taking Stock Ten Years Plus Down the Road / Agnieszka Chłoń-Domińczak, Daniele Franco, Edward Palmer. – 2009. – Stockholm : Forsakringskassan. – 55 p.
10. Gross pension replacement rates from public, mandatory private and voluntary private pension schemes [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.oecd-library.org/docserver/download/8111011ec016.pdf?expires=1358877795&id=id&accname=guest&checksum=E6DAE8B6074DA6C822905F36BA549AA6>

REFERENCES

- Chlon-Dominczak, A., Franco, D., and Palmer, E. *The First Wave of NDC – Taking Stock Ten Years Plus Down the Road*. Stockholm: Forsakringskassan, 2009.
- “Gross pension replacement rates from public, mandatory private and voluntary private pension schemes”. <http://www.oecd-library.org/docserver/download/8111011ec016.pdf?expires=1358877795&id=id&accname=guest&checksum=E6DAE8B6074DA6C822905F36BA549AA6>
- Ivashchenko, T. “Optyimizatsiia vzaiemodii pensiinoho strakhuvannia ta zabezpechennia v umovakh finansovo-ekonomichnoi kryzy” [Optimization for pension insurance and ensuring the financial and economic crisis]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, no. 21 (2010): 339-345.
- Kyrylenko, O. P., and Kozak, H. I. “Zakhyst pensiinykh nakopychen u konteksti investytsiinoi diialnosti nederzhavnykh pensiinykh fondiv” [Security retirement savings in the context of the investment of private pension funds]. *Finansy Ukrainy*, no. 2 (2012): 38-39.
- Koval, O. P. “Mistse i rol zahalnooboviazkovoï nakopychuvальної складової в bahatorivnevii pensiinii systemi Ukrainy: antykrizovyi aspekt” [Place and role of mandatory funded component

of a multi-tier pension system in Ukraine: bailout aspect]. *Finansy Ukrainy*, no. 6 (2012): 68-75.

Koval, O. P. *Perspektyvy vprovadzhenia zahalnooboviazkovoï nakopychuvальної pensiinoï systemy v Ukraini: vplyv na ekonomichnu bezpeku* [Prospects for the introduction of mandatory funded pension system in Ukraine: the impact on economic security]. Kyiv: NISD, 2012.

[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

“Osnovni pokaznyky odnorivnevoi pensiinoï systemy bez podovzhennia pensiinoho viku” [Key figures tier pension system without extending the retirement age]. NDI pratsi i zainiatosti naselennia. http://www.pension.kiev.ua/files/okotsyuba_16sep2010_ua.pdf

Pensiina reforma v Ukraini: napriamy realizatsii [Pension reform in Ukraine: Trends realization]. Kyiv: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010.

Vozniak, H. I. “Suchasni mekhanizmy realizatsii biudzhethnoi polityky rozvytku: rehionalnyi vymir” [Current mechanisms for implementation of fiscal policy: a regional dimension]. *Problemy ekonomiky*, no. 3 (2014): 187-193.